
Az illúziók vége – „ásatag” gyakorlatok továbbélése a kényszerintézkedések kapcsán Kadlót Erzsébet*

---

*„Valami pusztán azért,
mert van vagy volt, vagy akár mert lesz,
még sohasem minősül helyesnek”⁴*

Magyarországon a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések alkalmazására vonatkozó büntetőeljárás gyakorlat már nagyon régóta erős alapjogi kritikák és folyamatos viták keretében áll. Számos – elsősorban a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos – ügy megjárta az Emberi Jogok Európai Bíróságát (a továbbiakban: EJEB) és végződött az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) megsértése miatt a magyar állam elmarasztalásával, a panaszosok számára kisebb-nagyobb összegű jóvátétel megfizetésére való kötelezéssel². Jeles hazai szerzők tollából születtek színvonalas elemzések³ arról, hogy a kényszerintézkedések nem degradálhatók bűnüldözési eszközzé vagy módszerré, a tett-elkövető-büntetés trichotómiáját nem a lineáris viszonyok uralják, amit a kényszerintézkedések alkalmazásakor sem lehet negálni, s már az eljárás kezdetén tekintettel lenni a vélelmezett tettes rehabilitációs potenciáljára is. Szakmai szervezetek empirikus

---

* Ügyvéd, címzetes egyetemi docens, Szegedi Tudományegyetem

¹ Gustav RADBRUCH: *Jogfilozófia* In: VARGA Csaba (szerk.) *Jog és filozófia – antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 161.

² Pl. Maglódi v. Hungary (09/02/2005), Hunvald v. Hungary (10/12/2013.), A-B v. Hungary (16/04/2013), Süveges v. Hungary (05/01/2016)

³ Pl. RÓTH Erika: *Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái*. Budapest, Osiris Kiadó, 2000., HERKE Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján. *Jogtudományi Közlöny*, 2002. január, 13–26., ELEK Balázs: Az előzetes letartóztatás indokolása az Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának tükrében. *Büntetőjogi Szemle*, 2015/3. szám, 35–51., KÓHALMI László: *Jogállami büntetőeljárás: védői észrevételek*. In: Jacsó Judit (szerk.): *Bizalom-Társadalom-Bűnözés*. V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés, Szeged, 2005. október 6-7. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 53–57. , RÓTH Erika: Az Egyezménykonform előzetes letartóztatáshoz vezető út, In: Bárd Károly – Bárd Petra (szerk.): *Állam és Jogtudomány*, LVIII. évfolyam, 2017. 4. szám, 69–79., SZABÓ Krisztián: Gondolatok az előzetes letartóztatás gyakorlatáról. *Magyar Jog* 2014/12. 725–729.

vizsgálatai, kutatásai⁴ mutattak rá, hogy az előzetes letartóztatás hazai gyakorlata rendkívül távol esik az EJEB követelményrendszerétől és a kényszerintézkedés alkalmazására – rendszeresen – formálisan ugyan a jogállamiságot epicentrumba állítva, de nem jogállami módszerekkel, így azt lerontva kerül sor.

A jelzések és értékelések – ha lassan és limitált hatást kifejtve is, de – elérték a döntéshozó bíróságok, bírák egy részét⁵, s végül felkeltették a Kúria érdeklődését⁶. Bár a legfelsőbb bírói fórum az erre vonatkozó vizsgálati jelentésében inkább a pozitív tendenciákat hangsúlyozta, annak fényében ez nem különösebben meggyőző, hogy az EJEB előtt jelenleg is (nem jelentéktelen számban) vannak befogadott – részben – a jelentés időpontjából származó, előzetes letartóztatással kapcsolatos ügyek, továbbá ma is előfordul cirka egy évtizede fennálló kényszerintézkedés.⁷

Megjegyzendő továbbá, hogy az Alkotmánybíróság a 3002/2014. (I. 24.) számú végzéséhez fűzött párhuzamos indokolásában és különvéleményében több alkotmánybíró – a gyakorlatra utalva – kimondottan aggasztónak találta, miszerint Magyarországon alkotmányjogi panasz nem terjeszthető elő a kényszerintézkedésekről döntő határozatokkal szemben; az e körben kialakult bírói gyakorlat ugyanis Egyezmény-konformnak távolról sem tekinthető. Sajnálatos tény, hogy ezt, az igen jószándékú kritikát a jogalkotó az új Be. megalkotásakor nem vette figyelembe, s ettől eltekintve sem talált alkalmat arra, hogy az alapjogi felülvizsgálat hazai lehetőségét megnyissa.

1. Új törvény, új remények

A bevezetőben foglaltak alapján sokan tekintettek nagy várakozással az új Be. hatályba lépésére. A törvénynek ugyanis – a korábbihoz képest – technikailag és tartalmilag is a legnagyobb átalakításon átesett egyik része a kényszerintézkedésekre vonatkozó szabálygyűttes, s ezen belül is a bírói engedélyes kényszerintézkedésekre vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó fejezetek. Joggal reménykedhettünk tehát abban, hogy a hatályba lépést megelőző

⁴ KÁDÁR András Kristóf – KIRS Eszter – LUKOVICS Adél – MOLDOVA Zsófia – M.TÓTH Balázs: *Az emberi Jogok Európai Bíróságának Előzetes Letartóztatással kapcsolatos gyakorlata. Kézikönyv.* Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2014., Kutatási jelentés Magyarország: *Az előzetes letartóztatás gyakorlata: az alternatív kényszerintézkedések és a bírói döntéshozatal vizsgálata.* Magyar Helsinki Bizottság 2015. október

⁵ P1. MATUSIK Tamás: Gondolatok az előzetes letartóztatás hazai gyakorlatát ért kritikák kapcsán. *Magyar Jog*, 2015/5. 289–293

⁶ Kúria Büntető Kollégiuma Joggyakorlat-Elemző Csoport, *2016.El.II.JGY.B.2. számú jelentése: Összefoglaló a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlat vizsgálatáról.* lb.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_.pdf. (2019.06.01.)

⁷ A Fővárosi Törvényszéken – többdjére – még mindig első fokon lévő, a kézirat leadása előtt három nappal nem jogerősen befejezett ügyben („Tescós” rabló) többen vannak évtizedes fogvatartásban. Az e sorok írója által az EJEB előtt képviselt egyik személy már eleve hosszabb időt töltött fogva, mint ahány évről az első fokú ítélet szól (pedig itt senki nem kapott 8 évnél kevesebbet), egy másik személy – hosszú ítélet mellett is – lassanként szabadul mire ez az eljárás másodfokon is véget ér, akkor is, ha nem enyhítenek a büntetésén, (egy harmadikat pedig már első fokon felmentettek).

egy éves felkészülési idő alatt a jogalkalmazók a változások háttérével, indikációival megismerkednek, az átalakítás mögött meghúzódó filozófiát pedig a mindennapi gyakorlatban rutinszerűen érvényre juttatják, közelítve ezzel a magyar eljárásjogot az Egyezmény gyakorlatában (esetjogában) érvényre juttatott követelményekhez. A hatályba lépést követő egy év elteltével mindenképpen célszerű tehát számot vetni azzal, hogy sikeres volt-e a jogalkotónak – főként – a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos gyakorlat formálására irányuló törekvése, s hogy egyáltalán minden tekintetben helyes volt-e az általa alkalmazott megoldás.

1.1. A jogalkotó szándékának feltárhatóságáról. Bár az Alaptörvény hetedik módosítását követően a szubjektív teleológiai értelmezési mód (a jogalkotó céljának vizsgálata) is alkotmányosan kötelezővé vált a bíróságok számára, amelyhez elsősorban a jogszabály preambuluma és a törvényjavaslat indokolását kell figyelembe venniük, ez nem jelenti azt, hogy a további értelmezési módok nem alkalmazhatók mindaddig, amíg az értelmezés az alaptörvény-konform tartományban marad. Ennek folytán a rendszertani, dogmatikai, nyelvtani értelmezés a Be. kapcsán továbbra is lényeges szerephez jut – mindenekelőtt azon esetekben – amikor az indoklás nem különösebben bőbeszédű, s a jogalkotói szándékok megismerhetősége csak részlegesen lehetséges.

A kényszerintézkedések szabályozása kapcsán az indokolásból az mindenképpen kitűnik, hogy a jogalkotó a szükségesség-arányosság követelményének plasztikus megjelenítésére törekedett akkor, amikor a személyi szabadságot korlátozó bírói engedélyes kényszerintézkedésekre vonatkozóan külön, általános szabályokat alkotott. Ezzel azt hangsúlyozta, hogy a szabadságelvonással járó eszköz alkalmazására csak végső esetben kerüljön sor. A közös szabályok pusztán a létének „üzenete” többek között az, hogy a jogalkalmazókban tudatosítsa: az elrendelés (hosszabbítás) mérlegelésekor nem automatikusan a „letartóztatásról”, nem annak szükségességéről döntenek, hanem arról, hogy indokolt-e egyáltalán a személyi szabadság valamilyen fokú előzetes korlátozását alkalmazni az adott terheléssel szemben.

Nem ártott volna azonban az indokolásban jobban részletezni, hogy – a dogmatikai, rendszertani nyelvtani értelmezésből következően – a közös szabályok léte a választást preferálja; s a bírói gondolkodásban többszörösen is a vagy-vagy dilemmájának, nem pedig a letartóztatás preferálásának kellene jelen lennie.

A bíró számára az első eldöntendő kérdés, hogy egyáltalán szükség van-e személyi szabadságot bármilyen fokban korlátozó kényszerintézkedésre, megvannak-e annak az alapfeltételei. A 276. § (1) bekezdés – kétségtelenül rosszul fogalmazott, de azért megérthető – *b)* pontja szerinti szabály általánosságban vonatkozik arra, hogy a szabadságkorlátozás valamilyen formája/mértéke szükséges, s nem egyszerűen az egyes, részben azonos, részben eltérő feltételek mellett foganatosítható, ebbe a csoportba tartozó kényszerintézkedések saját céljának való önmegfelelés vizsgálatát írja elő. (Különben a rendelkezés nem kerülhetett volna a közös, a vizsgált paragrafusok előtti alcím alá tartozó, a célok és feltételek vizsgálatának előírását tartalmazó szabályok körébe.) Ezt a pontot a 277. § reguláival együttesen értelmezve világos, hogy a jogalkotó az elérhető

célokra való alkalmasság vizsgálatát várja el, s az ennek megfelelő választást a számba jöhető kényszerintézkedések között.

A következő eldöntendő kérdés, hogy a számba jöhető, a személyi szabadságot eltérő fokban és körben korlátozó kényszerintézkedések közül melyik az, amelynek fennállnak a további közös rendelkezésekben és külön szabályokban rögzített feltételei. Több számba jöhető intézkedés esetén vizsgálandó, hogy a konkrét ügy adott szakaszában, melyik a legmegfelelőbb, melyik áll arányban a cselekménnyel, az elkövetőre vonatkozó (változó mélységben feltárható) alanyi és tárgyi körülményekkel, a sértett védelmével.

A törvény szerkezeti, rendszertani megoldásokkal is támogatja annak, az EJB által szisztematikusan hangsúlyozott elvnek az érvényre jutását, hogy a fő szabály a szabadlábbon való védekezés, a személyi szabadság korlátozására csak feltételekhez kötötten, folyamatosan és rendszeresen felülvizsgálódóan kerülhet sor. Szemben a korábbi és az azt megelőző eljárási törvényekkel, nem az előzetes letartóztatás szabályozását veszi előre, amiből következően nem ahhoz mérten – kivételesen és marginálisan – teszi lehetővé más kényszerintézkedés alkalmazását. A „más” kényszerintézkedések szurrogátum jellegét a 278. § (3) bekezdése megtartja ugyan, de csak abban a körben, ami éppen az arányosság követelményének megvalósulásához szükséges, s ami kellő mérlegelési lehetőséget biztosít az eljáró bíróság számára. Ezen túlmenően a részletszabályok során az enyhébb bírói engedélyes kényszerintézkedéstől (távoltartás, bűnügyi felügyelet) indulva halad a legsúlyosabb (letartóztatás és az ezzel lényegében egyenértékű, speciális esetben alkalmazandó előzetes kényszergyógykezelés) felé, meghatározva azokat a kiegészítő korlátozásokat, amelyek az adott kényszerintézkedéshez speciálisan társulnak (társulhatnak), annak végrehajtását szigorúbbá teszik vagy éppen bizonyos engedmények igénybe vételére jogosítják a terheltet. Álláspontom szerint ezzel, a bűnügyi felügyelet és távoltartás „viszonylagosságát, leértékelt szerepét” kiiktató rendszertani megoldással is igyekezett a törvényalkotó „felpattintani” azt az összekötő kapcsot, amit a személyi szabadságot közvetlenül érintő kényszerintézkedések kapcsán – korábban – az előzetes letartóztatás kiemelt szabályozása, a rangsor elejére állítása jelentett. A jelenlegi rendszer arra inspirálja a jogalkalmazót, hogy önállóan mérlegelje az egyes kényszerintézkedések konkrét ügyben adekvát voltát és nem telepíti a bíróságra azt a felelősséget, hogy a letartóztatás „fő szabályához” mérten, azt igazodási pontnak véve – mintegy kivételes jelleggel, külön igazolandóan – vizsgálja akár a bűnügyi felügyelet, akár a távoltartás lehetőségét.

1.2. Alapjogilag vitatható megoldások a törvényben. A fenti, mindenképpen pozitívnak tekintendő változások ellenére, a jelenlegi szabályozás sem tökéletes. Az alapjogvédelmet támogató, a szükségesség-arányosság, végső eszköz követelménye jelentőségét elvi szinten felismerő szabályozásba becsúszott néhány „zavarkeltő” elem.

A személyi szabadságot korlátozó bírói engedélyes kényszerintézkedésekre vonatkozó közös szabályok a 276. § (2) bekezdésében felsorolják azokat a különös okokat, amelyekre alapozva – a rájuk vonatkozó külön rendelkezések figyelembe vételével – és a 277. § speciális reguláit is figyelembe véve az egyes

kényszerintézkedések ténylegesen alkalmazhatóak. A listaelemek azon pontjaival viszonylag kevés probléma adódhat, amelyek valamilyen megfogható, ellenőrizhető, igazolható, múltbeli eseményhez, objektíve igazolható körülményhez kötődnek, s abból engednek következtetést vonni a bíróság számára. Ám a jövőre tekintő indokok többsége rendkívül sok bizonytalanságot, esetlegességet, hipotézist tartalmaz, feltételezésből adódó további feltételezés(ek) levonására készíti a jogalkalmazót, s valójában a konkrét ügyekben a legcsekélyebb mértékben sem indokolható. (Rendszerint nem is indokolja a bíróság, noha egyébként az indokolási kötelezettség a kényszerintézkedésekre vonatkozó határozatokra is szintúgy kiterjed.) Erre a problémára a törvényjavaslat indokolása sem tartalmaz érdemi okfejtést, s az egyes esetekben nem megy tovább a törvény szövegének feldarabolt és átszerkesztett megisméltésénél.

Áttekintve az elrendelés (fenntartás) különös okaként funkcionáló törvényi feltételeket, korántsem bizonyos, hogy közülük a lajstrom első helyén szereplő: a terhelt eljárási jelenlétének biztosítása a legfontosabb, sőt egyáltalán fontos indok. Valószínűleg csak a régi törvények szelleme, a megszokás indikálta ennek változatlan formában való fenntartását és kiemelését.

Valójában a terhelt nélkül „jól megvan” az eljárás, minden különösebb nehézség nélkül boldogulnak az igazságszolgáltatási hatóságok és a bíróság. Az ügy bármely szakaszában csak ritkán és akkor is csupán korlátozott mértékben van rá „múlhatatlan” szükség⁸. A Be. végre jelentős lépéseket tett annak tudatosítása érdekében, hogy az eljárásban a terhelt közreműködése elsődlegesen jog, méghozzá a terhelt joga, és a jelenléte csak olykor-olykor – külön okok megléte esetén – emelkedhet kötelezettség szintjére. Az Alaptörvény alapjogi fejezete – köztük az eljárási alkotmányosság alapját jelentő XXVIII. cikk – jogokat garantál a terhelt számára, miként az Egyezmény számba jöhető cikkei (különös tekintettel a 6. cikk összefoglaló klauzuláira) szintúgy ezt teszik. A részvétel, a közreműködés, az eljárásban való aktivitását megkönnyítő eszközök és segítő személyek igénybevétele a saját érdekének hatékony érvényesítésére szolgáló lehetőségek, ám ha ezekkel nem él, azt visszautasítja, azzal az állam büntető igényének érvényesítését nem akadályozza meg. A terhelt – kizárólag a törvényben meghatározott esetekben – egyedül a védő közreműködésének visszautasítására, negálására nem jogosult, ami viszont pontosan az ő érdekeit vizsgálja. Minden egyéb védekezési eszköz igénybe vétele felől azonban önállóan dönt, s pusztán a passzív „kötelező” fizikai jelenlét még nem jelent semmiféle érdemi tevékenységet, önmagában sem javára, sem terhére nem szolgál. Ez az, amire a tisztességes eljárás alapelemeként ki kell oktatni, amit általában véve is tudatosítani kell mindenkiben, s arra kell jogot kapnia bármely terheltnek, hogy ha élni kíván valamennyi számára biztosított eszközzel, azt akadálytalanul megtehesse. Ám a saját lehetőségei kihasználására kényszeríteni senkit nem lehet. Aki nem érzi át, hogy a konkrét esetben a fizikai jelenlétben számára milyen előnyök rejlenek, az

⁸ Nem érintem a fiatalkorúakra vonatkozó külön eljárást, amelyre vonatkozóan a törvény célul tűzi ki a tárgyalás „nevelő hatását” is. Ez kétségtelenül alkotmányosan elismert cél, az azonban még ebben az esetben is kérdőjeles, hogy a nevelő hatás realizálásának a letartóztatásba helyezés-e a legcélravezetőbb módja.

miért fontos a számára, arra akkor sincs semmilyen ráhatása magának az eljárásnak, ha a törvény kategórikusan kötelezi a terheltet az eljárási cselekményen való részvételre.

Már a korábbi törvények is ismerték az *in absentia* eljárást, akár abból az okból, hogy a terhelt ismeretlen helyre való távozásával kivonta magát az eljárásból, akár tartós külföldi tartózkodása miatt. Eljárási garanciák mellett a terhelt távolléte az EJEB gyakorlata szerint is megengedhető. A fegyverek egyenlőségéből következő egyensúly biztosítható a védő kötelező részvételével, a visszaélésszerű jogalkalmazás elleni végső garanciaként pedig rendelkezésre áll a terhelt számára biztosított kötelező rendkívüli jogorvoslat lehetősége. Ekként, ha az eljárás alá vont önhibáján kívül nem tud az eljárásról és lenne olyan érdemi védekezése, ami a távollétében perrendszerű bizonyítás mellett hozott ítéletet felülírhatja, jogában áll az ismételt tárgyalás kikényszerítése, s ennek biztosítását az igazságszolgáltatás (törvény kötelező rendelkezése szerint) nem tagadhatja meg.

A már ismert és alkalmazott „távollétes” eljárások mellett a Be. új lehetőségeket is biztosít a terhelt számára az eljárástól való távolmaradásra. A garanciális egyensúly fenntartása érdekében a jogalkotó egyrészt rendelkezett az eljárásba való belépésekor a jogairól való részletes tájékoztatásáról [39. § (4) bekezdés], és az eljárás menetének követése, a folyamatos „belépés” biztosítása, a hatékony védekezéshez való jog általa való alakítása érdekében bevezette a kézbesítési megbízott (136. §) intézményét. Összességében a törvény azt – az egyébként alkotmányosan korrekt – megoldást követi a további reguláiban is, miszerint a terheltnek tudomást kell szereznie az eljárásról, ismernie kell a jogait, az eljárás következményeit, biztosítani kell, hogy tudomása legyen az egyes eljárási cselekményekről, de ha – jól megfontolva a saját érdekeit – mindezek után nem kíván részt venni a bizonyításban, annak az ódiumát viselnie kell. (Az ismeretlen helyen távollévő, az eljárásról ismeretekkel nem bíró elkövetőnek továbbra is rendelkezésére áll a rendkívüli jogorvoslat.)

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a terhelt kötelezettségei is a fentiekkel összhangban kerültek szabályozásra. Vallomást tenni nem köteles, még a bűnösségére sem kell nyilatkoznia, személyi körülményeire szintúgy megtagadhatja a válaszadást (az alapadatok kivételével), szembesítésen nem kell részt vennie, észrevételezési, kérdezési, jogorvoslási kötelezettsége nincs, nem köteles gondoskodni védőről sem, azt a törvényben kötelező esetekben hivatalból biztosítani kell számára. Lényegében az ügyben csak annyiban van közreműködési kötelezettsége, hogy amennyiben bizonyítékforrásként szakértői vizsgálata szükséges, vagy mintaadási terhet ró rá a törvény, ezeknek az eljárásoknak köteles alávetni magát. Ezekhez többnyire időleges rendelkezésre állása elegendő, de ez nem a jelenléti jogával, hanem a bizonyításban való közreműködési kötelezettségével összefüggésben áll fenn. A fizikális jelenlét szempontjából speciális helyzetet csak az előzetes kényszergyógykezelés alkalmazása jelent, de annak is inkább a bűnmegelőzési oldala vagy a terhelt saját fizikai integritásának védelme lehet releváns, minthogy nem feltétlenül van olyan mentális állapotban sem, hogy az eljárási cselekményen részt vegyen.

Mindezek után a 276. § (2) bekezdés *a)* pont *ab)* alpontja a személyi szabadsághoz való alapjog szempontjából különösen problémás, tekintve, hogy ez már eleve csak a jövővel összefüggő, feltételezésekre épít. Hangsúlyozandó, hogy a letartóztatás vagy a bűnügyi felügyelet nem tölthet be előre hozott büntetést, így a feltételezett szökés, elrejtőzés nem lehet alapja a büntetés-végrehajtási érdekek érvényesítésének. A végrehajtásról a jogerős ítéletet követően kell gondoskodni, amihez az államnak megfelelő, törvényes eszközök állnak rendelkezésére.

Ennél is nehezebben feleltethető meg a gyakorlati alkotmányosságnak a bűnisméltésre vonatkozó a Be. 276. § (2) bekezdés *c)* pontjának *cb)* alpontja utolsó fordulata szerinti indok. Azt nem is lehet hiteltérdemlően megindokolni, hogy „megalapozottan feltehető, hogy (...), szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el”. Ehhez a fordulathoz nem csupán a törvény indokolásából hiányzik a racionális érvelés, évtizedekre visszamenőlegesen sem található olyan eseti, elvi döntés, más joggyakorlati útmutató, de még tankönyvi gondolatmenet sem, ami meghatározná, esetleg csak körülírás szintjén jelezne azokat az okokat, amelyek tudományos megalapozottsággal felhívhatók lennének ennek igazolására. A vonatkozó jogi dokumentumok fél évszázad alatt sem mentek át még csak olyan „verbális fejlesztésen” sem, amiből az tűnne ki, hogy igazolhatatlan hipotézisen kívül bármilyen körben stabilan alátámasztható lenne ennek az oknak a fennállása.

Nem véletlen, hogy a döntően hasonló, korábbi törvényszöveg alkotmányossági felülvizsgálatakor, a 26/1999. (IX. 8.) AB határozatban az Alkotmánybíróság sem tudott felhozni olyan érvet, ami az ilyen letartóztatási ok szükségességét elfogadhatóvá tenné. Más kérdés, hogy a korábbi törvényből még az a kitétel is hiányzott, hogy legalább szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény potenciális gyanúja merüljön fel; bármely számba jöhető jövőbeni bűncselekmény vélelmzésekor fennállt a lehetősége az előzetes letartóztatás ezen okból való elrendelésének. Az Alkotmánybíróság – akkor – megelégedett kizárólag ezen utóbbi körülmény vizsgálatával és ezért aránytalanság fennállása miatt semmisítette meg a rendelkezést. Ekként az elvi kérdést: az „általános bűnmegelőzési okból” való alkalmazás alkotmányosságát meg sem vizsgálta, mert ennél sokkal súlyosabb okból sem látta összeegyeztethetőnek ezt az indokot az alkotmány vonatkozó rendelkezéseivel. Ez azonban az alkotmányos gyakorlat vizsgálata szempontjából csak annyit jelentett (jelent), hogy, az adott törvényi szabály olyan súlyos alapjogi fogyatékoságban szenvedett (szerved), ami már nem is teszi lehetővé például az arányossági szempontok megvizsgálását, vagy az alkotmány további rendelkezéseivel való ütközésének áttekintését. Némi szünet után, így a jogalkotó kapott az alkalmon és a Be.-ben – a minimum feltételt (a szabadságvesztéssel való fenyegetettséget) maximumnak tekintve, további alkotmányos szempontokat pedig nem vizsgálva, a korábbi alkotmánybírósági határozat meritumát pedig félretéve – visszahozta a jogbiztonság, a személyi szabadság korlátozásának arányossága szempontjából is erősen sántító kényszer-intézkedési okot. Annak alkalmazásához azonban még az indokolás sem határozott meg a jogtudomány által igazolt, alátámasztott orientációs pontokat.

Hozzávéve ehhez, miszerint a törvény – az eljárás alapjául szolgáló cselekmény szabadságvesztéssel való fenyegetettségén kívül – a személyi szabadságot korlátozó bírói engedélyes kényszerintézkedések általános feltételeként sem jelöl ki megkerülhetetlen igazodási pontokat, s valójában ez az általános ok is (különösen az eljárás kezdetén) sok esetben csak a bűncselekmény gyenge vélelmén és nem bizonyítottságán alapszik, a 276. § (2) bekezdés c) pont *cb)* alpont utolsó fordulatának alkalmazása kizárólag a bíró szubjektív megítélésén alapszik. Ekként tökéletesen kiüresedik a jogorvoslathoz való jog, lévén, a fellebbviteli bíróságnak az első fokú bírói vélelmén kívül nincs is mit ellenőriznie. Az éppen körvonalazódó eljárásban egy, a jövőt érintő – indokolhatatlan – bírói becslés helytállóságáról kellene ugyanis jogi értékítéletet alkotnia, ami egyszerűen fogalmi képtelenség. Mindezen túlmenően az ilyen ok nem is a folyamatban lévő ügyhöz kapcsolódik, azzal nincs még távoli összefüggésben sem, ugyanakkor a logikus az lenne, hogy a személyi szabadságtól való megfosztásra nem elképzelt, talán soha meg sem történő bűncselekmény miatt kerüljön sor, hanem csak akkor, ha objektíve igazolható ok van arra, miszerint a terhelt bűncselekményt fog elkövetni. Ez azonban csak akkor áll fenn, ha legalább a bűncselekmény előkészülete, kísérlete megindul; a többi csak képzelgés.

Mindent egybevetve, az új eljárási törvény megalkotásakor talán a személyi szabadságot korlátozó bírói engedélyes kényszerintézkedések alkalmazásával összefüggésben érződött leginkább annak hiánya, amit Farkas Ákos már korábban is kifogásolt. Az irányadó jogállami garanciák összefoglalásakor, a garanciális elemeket számba véve mutatott rá arra, hogy a kényszerintézkedések kapcsán az Alkotmánybíróság ítélezési gyakorlatából sajnálatos módon hiányzik a szükségesség-arányosság fogalmának, tartalmi kereteinek kibontása.⁹

2. Új törvény – régi csalódások

A terhelt eljárásjogi helyzetének változására vonatkozó, a fentebb kifejtett törvényhozói megközelítés a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések kapcsán a gyakorlatban – főként nyomozási szakaszban – nemigen érződik. Ennek oka azonban nem csupán a törvény – imént említett – elvi ellentmondásaiban, a jogalkalmazói gyakorlat késedelmes reakciójában keresendő. Megítélésem szerint a legfőbb probléma, hogy a törvény az alkalmazás általános anyagi jogi feltételeivel (a szabadságvesztéssel való büntetendőségen túl) nem foglalkozik, a jogalkalmazói gyakorlat pedig makacsul köti magát a korábbi Legfelsőbb Bíróságnak az alapos gyanú vizsgálhatósága – pontosabban vizsgálhatatlansága – körében több évtizeddel ezelőtt, elbűvölő egyszerűséggel megfogalmazott, de ahhoz képest is félreértelmezett tételmondataihoz: miszerint a gyanú fennállása nem is vizsgálható.

Tény, hogy a Bk. 93-as állásfoglalás ezen már túllépett, utalva arra, hogy a nyomozási bírónak el kell számolnia a gyanú megalapozottsága körében megállapítható tényekkel, de az irányadó gyakorlat a korábbi törvény hatálya

⁹ FARKAS ÁKOS: A jogállami büntetőeljárás az Alkotmánybíróság határozatainak tükrében. *Publicationes Universitatis Miskolciensis*, Miskolc, 11/1995. 221–228.

idején is hangsúlyozta: a gyanút megalapozó bizonyítékok bizonyító erejét nem mérlegelheti. A nyomozási bírák ma is csak ritkán foglalnak el ezzel szemben álló, az EJEB gyakorlatnak is megfelelő álláspontot, vagy ha ez formálisan meg is történik, a gyanúval szemben megfogalmazódó észszerű kételyeket nem vizsgálják.

A bíróságok a gyanú meglétét azzal már adottnak veszik, hogy az ügyészi indítvány szerint folyik valamilyen eljárás a terhelttel szemben és vannak valamilyen bizonyítékok. Ékes – negatív – példája ennek, amikor a bíróság az elrendelés alapjául olyan cselekmény gyanújára hivatkozik, amivel a terheltet meg sem gyanúsították és nem is vizsgálja, hogy az indítványban felsorolt „bizonyítékok” ahhoz tartoznak-e. Azonos jellegű/típusú több cselekmény esetén legkevésbé fáradnak azzal, hogy a ténylegesen meglévő és közölt gyanút, a létező bizonyítékokkal összepárosítsák. Ha ez rosszul szerepel az indítványban (márpedig ez nem kivételes), akkor ennek korrigálására a bírói döntésben sem kerül sor.¹⁰ Még jó esetben is csak a különös feltételekre vonatkozóan fejtenek ki részletes, a terhelt és a védő ellenvetésére kitérő indokolást, adottnak véve a gyanú megalapozottságát. Jellemzően erre is csupán a letartóztatás meghosszabbításakor vagy a bűnügyi felügyeletre vonatkozó védői indítvány elvetésének kontextusában kerül sor.

Az indokolásokban még elvétve is csak kivételesen szerepel a Be. 271. §-ra, a kényszerintézkedések „erősrendjére”, az időtartam szükségességére, az arányosság vizsgálatára vonatkozó okfejtés. E törvényi rendelkezést a bírák szinte teljes egészében marginalizálják, „jobb” esetben legfeljebb a végzések végén, a cselekmény tárgyi súlyára, magas büntetési tétellel való fenyegetettségére hivatkozással kerülnek meg, ami álláspontjuk szerint mellőzhetővé teszi a 271. § (1)-(2) bekezdésével való külön foglalkozást. Jelenleg nyoma nincs annak, hogy a gyakorlatban megjelent volna a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatban a feltételezésekkel kapcsolatos takarékoság elve, a hipotézisek minimalizálása. A 271. § (2) bekezdésében megfogalmazott, az arányosság követelményét általános jelleggel a tételes jog szintjén is megjelenítő törvényhozói akarat ellenére az elrendeléskor a bűnügyi felügyelet alkalmazása kivételes, noha erre ma már óvadék alkalmazása mellett [282. § *b*) pont] is sor kerülhet, s ezzel párhuzamosan a távoltartás szintűgy elrendelhető [277. § (3) bekezdés]. Az már gyakoribb, hogy a hosszabbításkor a letartóztatást felváltja a bűnügyi felügyelet, jellemzően azonban csak akkor, ha a terhelt vallomást tesz, vagy ha az eltelt idő alatt a nyomozó hatóság nem mutatott kellő szorgalmat a bizonyítékok összegűjtésében.

A szemlélet nemigen változott abban sem, hogy a letartóztatás elsődlegesen büntetőjogi szankcióként és nem az eljárás sikerét biztosító szükséges intézkedésként működik. A végzésekben erre utalnak azok a kitételek, amelyek a

¹⁰ Kábítószerezéssel visszaélés esetén a nyomozó hatóság nem is tudja meggyanúsítani a terheltet, amíg nincs előzetes szakvélemény arra, hogy a feltalált „anyag” egyáltalán rajta van-e valamelyik tilalmi listán. Ennek ellenére, ha az indítványban szerepel, a bíróságok rendszerint erre, mint „veszélyes” bűncselekmény-kategóriára alapozzák a letartóztatás elrendelését, vagy több cselekmény esetén, ha a közölt gyanú tárgyára vonatkozóan van érdemi és nem cáfolható védekezés, akkor azt teszik az elrendelés alapjává, amire kellő bizonyíték (szakvélemény) híján még a nyomozó hatóság sem „mert” hivatkozni. (Pl. Budakörnyéki Járásbíróság 2. Bny. 203/2019/3.)

kár nagyságára, a kábítószer jelentős mennyiségére, az elkövetési módra, az elkövetés jellegére utalnak, vagy azok a hivatkozások, amelyek több terhelttel szemben folyó eljárásban az „összkárt” róják az egyes gyanúsítottak (valamennyi gyanúsított) terhére, nem véve tudomást arról, hogy a büntetőjogi felelősség mindig személyre szabott. Ezek valójában az ítéleti tényállás terminus technikusai, amelyekre kényszerintézkedés elrendelését alapozni aligha lehet, hiszen jellemzően pontosan ezek azok a körülmények, amelyek például az elrendelésre vonatkozó indítványok esetén a kezdeti szakaszban még szinte száz százalékban bizonyításra szorulnak. Kétségtelen, hogy az állam büntető igényének érvényesítése szükségképpen együtt jár súlyos jogkorlátozó intézkedésekkel, de önmagában a büntető igény – jogos – érvényesítése még nem alapozza meg a legsúlyosabb kényszerintézkedések alkalmazását.

A múlt foglya maradt a bíróság abban a körben is, hogy a bizonyítékok, az objektív tények helyett a vélekedéseket, teoretikus eszmefuttatásokat úgy teszi a gyanút erősítő indokolás alapjává, hogy közben nem veszi figyelembe nyilvánvaló bizonyítékértékelési tilalmakat. Nem foglalkozik azzal, hogy a jogszabályok evidens megsértésével beszerzett bizonyíték később sem „varázsolható” felhasználhatóvá, pusztán azért sem, mert adott bizonyítási cselekmény objektíve nem ismételhető meg, vagy a Be. rendelkezéseinek nyílt megsértésével beszerzett vallomást időközben már végleg elvetette maga a nyomozó hatóság is. Ilyenkor a bíróság a „gyanú-mozaikokat” egymástól elválasztva vizsgálja, úgy mintha az adott elem maga a teljes gyanú lenne, a bizonyítékokat pedig nem láncolatként értékeli. Mivel így láthatóan „bizonyítékhiányos” lesz az eljárás, a kényszerintézkedést a bizonyítás megnehezítésének vagy megghiúsításának veszélyére hivatkozva tartja fenn.

A sor még folytatható lenne...

Összességében az a tapasztalati tény, hogy a bíróság az új Be. pozitív szabályai által biztosított cselekvési lehetőséget, mozgásteret egyáltalán nem használja ki, ragaszkodik a szemléletbeli változások elkerüléséhez, a felsőbbíróság pedig eltekint attól, hogy érdemben navigálja a gyakorlatot az új törvény szellemének megfelelő irányba.¹¹ Noha – mint utaltam rá – a törvény maga sem hibátlan, kevesebb az eljárási megkötés, szélesebb spektrumú a mérlegelési lehetőség, és mégis a bírói gyakorlat egyelőre messze a rendszerben meglévő képességek és lehetőségek alatt teljesít.

---

¹¹ Egy év elteltével nem tűnik túl nagy elvárásnak, hogy ilyen lényeges eljárásjogi kérdésben a Kúria új követelményrendszert fogalmazzon meg és összefoglaló jelentést adjon ki a gyakorlati problémákról.